

Nejistota osudu

Zřejmě nejdetailněji bylo mayské pojetí nawalismu popsáno v mexickém Chiapasu. Odtud také pochází vyprávění o stvoření Mayů Tzotzil, jak jej zachytil Gary Gossen.¹ Součástí tohoto příběhu je i pasáž o stvoření zvířat a jejich vztahu k člověku:

Vězte, že lidé byli zaujati rozmnožováním.
Tak to bylo, když se první lidé objevili.
Některé z nich provázeli jaguáři;
některé provázeli kojoti;
jiné provázely lasičky.
Ale ty, které provázejí jaguáři,
ti jsou nejbohatší.
Ty, které provázejí kojoti,
ti nejsou tak bohatí.
Ty, které provázejí lasičky,
takoví lidé jsou chudší.
Ty, které provázejí lišky,
ti jsou nejchudší,
tak chudí jako ti lasiččí.
Co víc, lidé liščích i lasiččích protějšků,
ti nežijí moc dlouho.
Byl jednou jeden člověk, jemuž nějaké zvíře snědlo kuřata.
Majitel kuřat to viděl.
Zastřelil pachatele, lasičku, brokovnicí.
Poté, co lasička umřela,
trvalo jen tři dny, než zemřel i majitel kuřat.
Zastřelil svou vlastní zvířecí duši, a tak sám brzy umřel.
[...]
Vězte, že to byl Náš Otec, kdo toto vše kdysi dávno uvážil.
Náš Otec nám kdysi dávno dal sny o našich zvířecích duševních společnicích.
Proto je tomu tak i dnes,
že ne všichni mají jaguáry za zvířecí duše.
Je několik druhů zvířat, které nám Náš Otec dal za zvířecí společníky.
Proto je vždy nejisté, jakého duševního společníka nám Náš Otec dal,
jestli je to jaguár,
jestli je to kojot,
jestli je to liška,
jestli je to lasička.

Jak vyplývá z citovaného vyprávění o stvoření, který jsem vybral, protože se mi nejvíce líbí, nawalismus není jen vyjádřením úzkého, ba bytostného sepětí lidí a zvířat, ale také způsobem vysvětlení osobního štěstí či neštěstí a rozdílů mezi lidmi, včetně nerovnoměrné distribuce bohatství a moci. Takové vysvětlení však nemá jen charakter předurčenosti, ale i morálního apelu cíleného na budoucí jednání. Mayové Tzotzil si kupříkladu vyprávějí, že za běžného stavu jejich zvířecí duševní společníci žijí v bezpečí ve Velké hoře. Ovšem v případě, že se jejich lidské protějšky dopustí něčeho špatného, jsou z této hory vyhoštěni a ponecháni napospas nebezpečím hrozcím ve volné přírodě; jejich zranění nebo smrt pak znamená i zranění nebo smrt daných lidí.²

Koncept nawalismu vykresluje mayský osud jako něco fundamentálně *nejistého*; osud je zčásti dán, zčásti závisí na daném jedinci, ten nad ním však nadhled nemá. Kdy, kde a za jakých okolností člověk potká vlastního anebo cizího nawala, je vždy nejisté, a možnosti vedoucí k jeho rozpoznání jsou nejasné. Ve hře je neustále celá řada mimolidských sil, které

¹ Gossen, 1993, s. 428–430 [překlad J. K.].

² Viz Laughlin – Karasik, 1988, s. 6.

na člověka mají vliv, přehled o nich ale k dispozici není. Benson Saler pokládá tento názor za jeden ze základních předpokladů mayského pohledu na svět: univerzum a jeho principy působení nejsou přesně známy, vědění je limitované.³

V souvislosti se starými Mayi – stejně jako s ostatními mezoamerickými kulturami – se často hovoří o kosmologii a etice, zapuštěných do tragického fatalismu:

[D]ěs z osudu, záhuba, bída, destrukce, cyklický katastrofismus. „Chřestění, rolničky smrti, takový je řád věcí: pohromy,“ jak se praví v Drážďanském kodexu.⁴

Také etnografického materiálu zdůrazňujícího roli osudovosti v myšlení současných Mayů je velké množství; například Gossen uvádí, že Mayové Tzeltal interpretují štěstí člověka jako něco, co je vždy v ohrožení, co je vždy ošidné:

Tato základní nejistota, kombinovaná s komplexním souborem sil určujícím individuální osud, dělá z toho, co bychom nazvali „duševním klidem“ či „celkovou radostí“, stav mysli, jenž se v chamulském repertoáru emocí nevyskytuje.⁵

Obrázek 8: Mayské kříže u předkolumbovských zřícenin v San Mateu Ixtatán
Zdroj: archiv autora

Jak nicméně kontruje Priscilla Linn, tuto osudovost je třeba vnímat jako negativní a pasivní stejně jako pozitivní a aktivní: podřízenost osudu se často střetává s jeho odmítnutím, což se ukazuje například v tzeltalském přístupu k nemoci, pohybujícím se od rezignujícího fatalismu po aktivní zákrok.⁶ Gossen shrnuje, že mayský koncept zvířecích duševních společníků, jenž se zpravidla vykládá jako potvrzení víry v předurčenost a nezměnitelnost osudu, vyjadřuje ve skutečnosti „jistý skepticismus ohledně schopnosti jednotlivce, jít světem svou vlastní cestou‘ dle své vlastní vůle“. Osudovost v tomto slova smyslu neodkazuje ani tak k negativnímu a pasivnímu fatalismu jako spíše k určité opatrnosti a otevřenosti vůči budoucnosti, ale především k vědomí toho, že člověk svůj život „nemá pevně v rukou“.⁷ Právě v tomto ohledu shledávám vidění světa perspektivou Mayů fascinujícím, s takovou představou se mohu vnitřně identifikovat.

³ Saler, 1964, s. 311–312.

⁴ Vrhel, 2003, s. 37. Strach z pohrom byl vždy spojován s nutností (ideálně lidské) oběti – jen tato povinnost vůči bohům dokázala neštěstí odvrátit a udržet svět v chodu; pro mezoamerický kontext viz Kostičová, 2017b.

⁵ Gossen, 1975, s. 459.

⁶ Linn, 1989.

⁷ Gossen, 1996b, s. 313.